

EUROOPA KOHTU OTSUS
14. detsember 1995*

Kutseala pensionifondi liigitamine ettevõtjaks – Kohustuslik liitumine kutseala pensioniskeemiga – Kokkuseobivus konkurentsieeskirjadega – Võimalus tugineda ühenduse õigusest tulenevale õigusväitele esimest korda kassatsiooniastmes, mis toob kaasa kohtuvaidluse eseme muutmise ja faktiliste asjaolude analüüsimise

Liidetud kohtuasjades C-430/93 ja C-431/93,

mille esemeks on Euroopa Kohtule EMÜ asutamislepingu artikli 177 alusel esitatud Hoge Raad der Nederlanden'i (Madalmaad) eelotsusetaotlus, millega soovitakse saada nimetatud kohtus poolleiolevas vaidluses järgmiste poolte vahel:

Jeroen van Schijndel

ja

Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten,

ning järgmiste poolte vahel:

Johannes Nicolaas Cornelis van Veen

ja

Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten,

eelotsust esiteks ühenduse õiguse tõlgendamise kohta seoses liikmesriigi kohtu õigusega hinnata omal algatusel riigisisese õiguse normi kokkuseobivust EMÜ asutamislepingu artikli 3 punktiga f, artiklitega 5, 85, 86 ja/või 90 ning teiseks nende õigusnormide tõlgendamise kohta,

EUROOPA KOHUS

koosseisus: president G. C. Rodríguez Iglesias, kodade esimehed C. N. Kakouris, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet ja G. Hirsch, kohtunikud G. F. Mancini, F. A. Schockweiler, J. C. Moitinho de Almeida (ettekandja), P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, J. L. Murray, P. Jann ja H. Ragnemalm,

kohtujurist: F. G. Jacobs,

* Kohtumenetluse keel: hollandi.

kohtusekretär: kohtusekretär R. Grass ja vanemametnik H. A. Rühl,

arvestades kirjalikke märkusi, mille esitasid:

- põhikohtuasja hagejad, esindaja: advokaat I. G. F. Cath, Haag,
- põhikohtuasja kostja, esindaja: advokaat P. A. Wackie Eysten, Haag, ja advokaat E. H. Pijnacker Hordijk, Amsterdam,
- Madalmaade valitsus, esindaja: välisministeeriumi aseõigusnõunik J. G. Lammers,
- Saksamaa valitsus, esindajad: liitvabariigi majandusministeeriumi kõrgem ametnik E. Röder ja sama ministeeriumi nooremametnik B. Kloke,
- Prantsusmaa valitsus, esindajad: välisministeeriumi õigusosakonna välisasjade sekretär C. Chavance ja sama osakonna talituse juhataja C. de Salins,
- Ühendkuningriigi valitsus, esindajad: Treasury Solicitor's Department'i ametnik J. D. Colahan ja *barrister* P. Duffy,
- Euroopa Ühenduste Komisjon, esindajad: peadirektori asetäitja C. Timmermans ning õigustalituse ametnikud B. J. Drijber ja B. Smulders,

arvestades kohtuistungil ettekannet,

olles 4. aprilli 1995. aasta kohtuistungil ära kuulanud suulised märkused, mille esitasid põhikohtuasja hagejad, esindaja: I. G. F. Cath, põhikohtuasja kostja, esindajad: P. A. Wackie Eysten ja E. H. Pijnacker Hordijk, Madalmaade valitsus, esindaja: välisministeeriumi aseõigusnõunik J. W. de Zwaan, Saksamaa valitsus, esindaja: liitvabariigi majandusministeeriumi *Assessor* G. Thiele, Kreeka valitsus, esindaja: valitsuse õigusnõukogu abiõigusnõunik V. Kontolaimos, Hispaania valitsus, esindajad: ühenduse õiguse ja asutustevahelise koordineerimise peadirektor A. Navarro González ning riiklikud esindajad riiklikust õigustalitusest R. Silva de Lapuerta ja G. Calvo Díaz, Prantsusmaa valitsus, esindajad: välisministeeriumi õigusosakonna välisasjade sekretärid C. Chavance ja H. Renié, Iirimaa valitsus, esindajad: J. O'Reilly, *SC*, ja *barrister-at-law* J. Payne, Ühendkuningriigi valitsus, esindajad: J. D. Colahan ja P. Duffy, ning komisjon, esindajad: C. Timmermans ja B. J. Drijber,

olles 15. juuni 1995. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

[...]

Põhjendused

1. Hoge Raad der Nederlanden esitas 22. oktoobri 1993. aasta otsustega, mis saabusid Euroopa Kohtusse sama aasta 28. oktoobril, EMÜ asutamislepingu artikli 177 alusel kuus eelotsuse küsimust esiteks ühenduse õiguse tõlgendamise kohta seoses liikmesriigi kohtu õigusega hinnata omal algatusel siseriikliku õiguse normi kokkusobivust EMÜ asutamislepingu artikli 3 punktiga f, artiklitega 5, 85, 86 ja/või 90 ning teiseks nende õigusnormide tõlgendamise kohta.

2. Need küsimused kerkisid esile Jeroen van Schijndeli ja Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuteni (füsioterapeutide pensionifond, edaspidi „fond”) (C-430/93) ning Johannes Nicolaas Cornelis van Veeni ja Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuteni (C-431/93) vahelises kohtuvaidluses.

3. 2. detsembri 1993. aasta määrusega liideti need kaks kohtuasja kirjalikuks ja suuliseks menetlemiseks ning kohtuotsuse tegemiseks.

4. Wet betreffende verplichte deelneming in een beroepspensioenregeling'i (Madalmaade seadus kohustusliku liitumise kohta kutseala pensioniskeemiga, edaspidi „WVD”) artikli 2 lõike 1 kohaselt on sotsiaalminister pädev teatava kutseala töötajaid tema hinnangul piisavalt esindava ühe või mitme organisatsiooni taotlusel muutma kohustuslikuks liitumise kutseala pensionifondiga, mille on asutanud selle kutseala liikmed kõikide liikmekategooriate või mitme konkreetse kategooria jaoks. Sama seaduse artikli 2 lõike 4 järgi tähendab liitumine asjaomastele isikutele kohustust järgida nende suhtes pensionifondi põhikirja ja eeskirjadega kehtestatud õigusnorme.

5. 1978. aastal löid füsioterapeudid fondi. Selle poolt vastu võetud pensionieeskirja artikli 2 lõike 1 järgi on liige „iga füsioterapeut, kes tegutseb Madalmaades sellel kutsealal ega ole veel pensionieas”. Mõned füsioterapeutide kategooriad on sellest välja arvatud. Nii on see eelkõige nendega, kes „töötavad eranditult töölepingu alusel, mille järgi kohaldatakse Algemene Burgerlijke Pensioenwet'is (üldine tsiviilpensionide seadus) sätestatud skeemi või muud pensionikindlustust, mis on vähemalt samaväärne käesoleva eeskirja kohase skeemiga, tingimusel, et asjaomased isikud, kes järgivad artikli 25 lõikega 3 antud valdkonnas ette nähtud haldusnorme, teatavad vastavast soovist fondile kirjalikult” [artikli 2 lõike 1 punkt a].

6. 31. märtsi 1978. aasta määrusega muutis sotsiaalasjade riigisekretär WVD artikli 2 lõike 1 alusel liitumise kohustuslikuks füsioterapeutidele, kes tegutsevad kutsealal Madalmaades. Nagu fondi eeskirja, nii ka 31. märtsi 1978. aasta määruse kohaselt ei kohaldata seda kohustust füsioterapeutide suhtes, kes „töötavad eranditult töölepingu alusel, mille järgi kohaldatakse Algemene Burgerlijke Pensioenwet'is sätestatud skeemi või muud pensionikindlustust, mis on vähemalt samaväärne eelnimetatud kutseala pensioniskeemiga, tingimusel, et asjaomased isikud, kes järgivad nimetatud pensionieeskirjaga antud valdkonnas ette nähtud haldusnorme, teatavad vastavast soovist fondile kirjalikult”.

7. Fondi kehtestatud „pensionieeskirja artikli 2 lõike 1 punktiga a kooskõlas olevate normide” järgi on liitumine kohustuslik, välja arvatud juhul, kui töölepingu alusel töötava

füsioterapeudi sõlmitud pensionikindlustust kohaldatakse „kõikide kutseala liikmete suhtes, kes töötavad piiratud vastutusega äriühingus”.

8. Eelkirjeldatud normide alusel taotlesid hagejad, kes töötavad Madalmaades palgatöötajatest füsioterapeudina, et nad vabastataks kohustuslikust liitumisest füsioterapeutide kutseala pensioniskeemiga. Fond jättis nende taotluse rahuldamata, põhjendades, et pensioniskeem, millega hagejad liitusid, sõlmides lepingu kindlustusfirmaga Delta Lloyd, ei ole kohaldatav kõikide asjaomase tööandja poolt tööle võetud kutseala liikmete suhtes (edaspidi „kollektiivsusnõue”). Ta saatis seega mõlemale taotlejale korralduse jätkata pensioniskeemi kohaselt tasumisele kuuluvate maksete tegemist. Viimased esitasid selle peale kaebuse, esimene Kantonrechter te Breda’le ja teine Kantonrechter te Tilburg’ile, väites, et kollektiivsusnõue ei ole põhjendatud fondi pensionieeskirja ega WVD alusel.

9. Kantonrechter te Breda jättis Johannes Nicolaas Cornelis van Veeni kaebuse rahuldamata, samal ajal kui Kantonrechter te Tilburg rahuldab Jeroen van Schijndeli kaebuse. Apellatsiooniasemes toetas Rechtbank te Breda fondi seisukohta ning jättis mõlema hageja kaebused rahuldamata.

10. Johannes Nicolaas Cornelis van Veen ja Jeroen van Schijndel esitasid nende otsuste peale kassatsioonkaebused, väites eelkõige – esimest korda selle menetluse jooksul –, et Rechtbank te Breda oleks pidanud hindama „vajaduse korral omal algatusel” vaidlusaluse kohustusliku fondiga liitumise kokkusobivust ülimuslike ühenduse õiguse normidega, eelkõige EMÜ asutamislepingu artikli 3 punkti f, artikli 5 teise lõigu ning artiklitega 85 ja 86, artikliga 90 ning artiklitega 52–58 ja 59–66. Nõnda võib vaidlusalune kohustus võtta hagejate arvates pensionikindlustusasutuste ja kutseala üksikliikmete suhtes kohaldatavatelt konkurentsieeskirjadelt kasuliku mõju, sest sunnib sõlmima või soodustab ühenduse konkurentsieeskirjadega vastuolus olevaid kokkuleppeid või tugevdab nende mõju. Lisaks ei saa fond rahuldada nõudmist turul, vähemalt mitte nõudmist samaväärsete ligitõmbavamatel tingimustel pakutavate pensionikindlustuste järele.

11. Hoge Raad tõdeb selles osas, et kassatsioonkaebuse esitajad tuginesid oma kassatsiooniasemes esitatud väite kinnitamiseks paljudele asjaoludele, mida Rechtbank te Breda ei teinud kindlaks ja millele nad madalama astme kohtutele esitatud kaebuste kinnitamiseks ei tuginenud. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates eeldab kassatsiooniväite laad aga Madalmaade õiguse kohaselt, et uutele argumentidele saab tugineda üksnes siis, kui need on puhtõiguslikud, s.t need ei nõua faktiliste asjaolude analüüsimist. Isegi kui Madalmaade tsiviilmenetluse seadustiku artikkel 48 kohustab kohtunikku tõstatama vajaduse korral omal algatusel õigusväiteid, eeldab kohtu passiivsuse põhimõtte kohtuasjades, mis puudutavad poolte vabalt käsutatavaid õigusi ja kohustusi, et täiendavad õigusväited ei kohusta kohut väljuma kohtuvaidluse piiridest, mille pooled on määratlenud, ega tuginema muudele faktilistele asjaoludele peale nende, mis on kaebuse aluseks.

12. Eelnevat arvestades otsustas Hoge Raad menetluse peatada ja esitas Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas liikmesriigi tsiviilkohus peab menetluses, mis puudutab poolte vabalt käsutatavaid õigusi ja kohustusi, kohaldama Euroopa Majandusühenduse asutamislepingu artikli 3 punkti f, artikleid 5, 85, 86 ja/või 90 isegi siis, kui nende kohaldamisest huvitatud pool ei ole nendele tuginenud?

2. Kui esimesele küsimusele tuleb vastata põhimõtteliselt jaatavalt, siis kas see vastus on sama, kui seda tehes peab asjaomane kohus loobuma passiivsusest, milleks ta on kohustatud, sest ta peaks a) väljuma kohtuvaidluse piiridest, mille pooled on määratlenud, ja/või b) tuginema muudele faktilistele asjaoludele peale nende, millele asutamislepingus sätestatud normide kohaldamisest huvitatud kohtuvaidluse pool oma kaebuse puhul on tuginenud?

3. Kui ka teisele küsimusele tuleb vastata jaatavalt, siis kas esimeses küsimuses viidatud asutamislepingu normidele saab tugineda esimest korda liikmesriigi kassatsioonikohtus, kui a) kõnesoleval juhul kohaldatava menetlusnormi järgi võib kassatsiooniasemes esitada uusi argumente üksnes siis, kui need on puhtõiguslikku laadi, s.t ei nõua faktiliste asjaolude analüüsi ja kehtivad igas olukorras, ning b) kõnesolevatele õigusnormidele tuginemine nõuab just faktiliste asjaolude analüüsi?

4. Kas eespool lõike 3.1 punkti A alapunktis v kirjeldatud Wet betreffende verplichte deelneming in een beroepspensioenregeling'i (WVD) mõttest tulenevalt tuleb kutseala pensionifondi, millega kõik kutseala liikmed või üks või mitu selle kutseala liikmete kategooriat on WVD järgi ja alusel kohustatud liituma, kooskõlas õiguspõhjustega, mida on lühidalt kirjeldatud eespool lõike 3.1 punktis A ning mille annab sellele nimetatud seadus, pidada ettevõtjaks asutamislepingu artikli 85, 86 või 90 tähenduses?

5. Kas jaatava vastuse korral kujutab lõike 3.1 punktis B kirjeldatud kohustuslik liitumine füsioterapeutide kutseala pensionifondiga endast liikmesriigi kehtestatud meedet, mis kaotab ettevõtjate suhtes kohaldatavate konkurentsieeskirjade kasuliku mõju, või on see nii ainult mõningates olukordades, ning viimasel juhul missugustes?

6. Kas juhul, kui viimasele küsimusele tuleb vastata eitavalt, võivad mingid muud asjaolud muuta liitumiskohustuse artikliga 90 vastuolus olevaks, ning kui jah, siis missugused?”

Esimene küsimus

13. Tuleb märkida, et liikmesriigi kohtu nimetatud konkurentsieeskirjad on siduvad eeskirjad, mida kohaldatakse siseriiklikus õiguskorras otseselt. Kui siseriikliku õiguse kohaselt peavad kohtud tõstatama omal algatusel siseriiklikust normist tulenevad siduvat laadi õigusväited, mida pooled ei ole esitanud, on neil niisugune kohustus ka siduvate ühenduse õigusnormide puhul (vt eelkõige 16. detsembri 1976. aasta otsust kohtuasjas 33/76: Rewe, EKL 1976, lk 1989, punkt 5).

14. Samuti on see siis, kui siseriiklik õigus annab kohtule õiguse kohaldada omal algatusel siduvat õigusnormi. Nimelt on liikmesriikide kohtutel asutamislepingu artiklis 5 sätestatud koostööpõhimõtte alusel kohustus tagada ühenduse õigusest üksikisikutele tulenevate

õiguste kaitse (vt eelkõige 19. juuni 1990. aasta otsust kohtuasjas C-213/89: Factortame jt, EKL 1990, lk I-2433, punkt 19).

15. Seega tuleb esimesele küsimusele vastata, et menetluses, mis puudutab poolte vabalt käsutatavaid õigusi ja kohustusi, peab liikmesriigi kohus kohaldama asutamislepingu artikli 3 punkti f ja artikleid 85, 86 ja 90 isegi siis, kui nende kohaldamisest huvitatud pool ei ole nendele tuginenud, juhul kui siseriiklik õigus lubab neid kohaldada.

Teine küsimus

16. Selle küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas see kohustus on olemas ka siis, kui eelnimetatud ühenduse õigusnormide omal algatusel kohaldamiseks peaks asjaomane kohus loobuma passiivsusest, milleks ta on kohustatud, väljudes kohtuvaidluse piiridest, mille pooled on määratlenud, ja/või tuginedes muudele faktilistele asjaoludele peale nende, millele asutamislepingus sätestatud normide kohaldamisest huvitatud kohtuvaidluse pool oma kaebuse puhul on tuginenud.

17. Selles osas tuleb meenutada, et vastavate ühenduse õigusnormide puudumisel tuleb iga liikmesriigi sisemise õiguskorraga määrata pädevad kohtud ja reguleerida üksikasjaliselt menetlus, mis peab üksikisikutele tagama ühenduse õiguse vahetust õigumõjust tulenevad õigused. Siiski ei tohi see kord olla ebasoodsam sarnast siseriiklikku laadi kaebemenetlust puudutavast korrast ega muuta ühenduse õiguskorraga antud õiguste teostamist praktikas võimatuks ega ülemäära raskeks (vt eelkõige eespool viidatud kohtuotsust Rewe, punkt 5; 16. detsembri 1976. aasta otsust kohtuasjas 45/76: Comet, EKL 1976, lk 2043, punktid 12–16; 27. veebruari 1980. aasta otsust kohtuasjas 68/79: Just, EKL 1980, lk 501, punkt 25; 9. novembri 1983. aasta otsust kohtuasjas 199/82: San Giorgio, EKL 1983, lk 3595, punkt 14; 25. veebruari 1988. aasta otsust liidetud kohtuasjades 331/85, 376/85 ja 378/85: Bianco ja Girard, EKL 1988, lk 1099, punkt 12; 24. märtsi 1988. aasta otsust kohtuasjas 104/86: komisjon vs. Itaalia, EKL 1988, lk 1799, punkt 7; 14. juuli 1988. aasta otsust liidetud kohtuasjades 123/87 ja 330/87: Jeunehomme ja EGI, EKL 1988, lk 4517, punkt 17; 9. juuni 1992. aasta otsust kohtuasjas C-96/91: komisjon vs. Hispaania, EKL 1992, lk I-3789, punkt 12, ja 19. novembri 1991. aasta otsust liidetud kohtuasjades C-6/90 ja C-9/90: Francovich jt, EKL 1991, lk I-5357, punkt 43).

18. Samuti tuleb selles osas meenutada, et Euroopa Kohus on juba sedastanud, et siseriiklik õigusnorm, mis takistab asutamislepingu artiklis 177 ette nähtud menetluse kohaldamist, tuleb vaidlustada (vt Euroopa Kohtu 16. jaanuari 1974. aasta otsust kohtuasjas 166/73: Rheinmühlen, EKL 1974, lk 33, punktid 2 ja 3).

19. Nende põhimõtete kohaldamisel tuleb iga juhtumit, mille puhul kerkib küsimus, kas mingi siseriiklik menetlusnorm muudab ühenduse õiguse kohaldamise võimatuks või ülemäära raskeks, analüüsida, võttes arvesse selle sätte asukohta menetluses tervikuna, menetluse kulgu ja eripära erinevates liikmesriigi ametiasutustes. Seda silmas pidades tuleb vajadusel arvesse võtta siseriikliku õigussüsteemi aluseks olevaid põhimõtteid nagu kaitseõiguse tagamine, õiguskindluse põhimõte ja nõuetekohane menetluse kulgemine.

20. Antud juhul tuleb märkida, et siseriikliku õiguse põhimõtte, mille kohaselt peab kohus tsiviilkohtumenetluses tõstatama omal algatusel väiteid või võib seda teha, on piiratud tema kohustusega pidada kinni kohtuvaidluse esemest ja rajada oma otsus talle esitatud faktilistele asjaoludele.

21. See piirang on õigustatud põhimõttega, mille kohaselt algatavad menetluse pooled, kusjuures kohus võib tegutseda omal algatusel ainult erandjuhtudel, mil avalik huvi nõuab tema sekkumist. See põhimõtte viib ellu kontseptsioonid, mis on riigi ja üksikisiku vahelistes suhetes ühised enamikule liikmesriikidele, tagab kaitseõigused ja nõuetekohase menetluse kulgemise, hoides eelkõige ära uute väidete hindamisega seotud viivitused.

22. Selles olukorras tuleb teisele küsimusele vastata, et ühenduse õigus ei kohusta liikmesriikide kohtuid tõstatama omal algatusel ühenduse õigusnormide rikkumisest tulenevat väidet, kui selle väite analüüs kohustaks neid loobuma passiivsusest, milleks nad on kohustatud, väljudes kohtuvaidluse piiridest, mille pooled on määratlenud, ja tuginedes muudele faktilistele asjaoludele peale nende, millele õigusnormide kohaldamisest huvitatud pool oma kaebuse puhul on tuginenud.

Teised küsimused

23. Võttes arvesse kahele esimesele küsimusele antud vastuseid, ei ole kolmandale vaja vastata. Samuti ei ole tarvis vastata teistele küsimustele, mis esitati vaid juhuks, kui otsustatakse, et Hoge Raad peab hindama niisugust väidet, nagu põhikohtuasja pooled tõstatasid.

Kohtukulud

24. Euroopa Kohtule märkusi esitanud Madalmaade, Saksamaa, Kreeka, Hispaania, Prantsusmaa, Iirimaa ja Ühendkuningriigi valitsuse ning Euroopa Ühenduste Komisjoni kohtukulud ei hüvitata. Et põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus liikmesriigi kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse nimetatud kohus.

Esitatud põhjendustest lähtudes

EUROOPA KOHUS,

vastuseks Hoge Raad der Nederlandeni 22. oktoobri 1993. aasta otsustega esitatud eelotsuse küsimustele, otsustab:

1. Menetluses, mis puudutab poolte vabalt käsutatavaid õigusi ja kohustusi, peab liikmesriigi kohus kohaldama asutamislepingu artikli 3 punkti f ja artikleid 85, 86 ja 90 isegi siis, kui nende kohaldamisest huvitatud pool ei ole nendele tuginenud, juhul kui siseriiklik õigus lubab neid kohaldada.

2. Ühenduse õigus ei kohusta liikmesriikide kohtuid tõstatama omal algatusel ühenduse õigusnormide rikkumisest tulenevat väidet, kui selle väite analüüs kohustaks neid loobuma passiivsusest, milleks nad on kohustatud, väljudes kohtuvaidluse piiridest, mille pooled on määratlenud, ja tuginedes muudele faktilistele asjaoludele peale nende, millele õigusnormide kohaldamisest huvitatud pool oma kaebuse puhul on tuginenud.

Rodríguez Iglesias

Kakouris

Edward

Puissochet

Hirsch

Mancini

Schockweiler

Mointinho de Almeida

Kapteyn

Gulmann

Murray

Jann

Ragnemalm

Kuulutatud avalikul kohtuistungil 14. detsembril 1995 Luxembourgis.

Kohtusekretär

President

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias